

Adam Hanieh: Kort historia om ISIS

[Ur International Viewpoint, 23 december 2015. Ursprungligen publicerad i Jacobin Magazine, 3 december 2015. Översättning från engelska, Göran Källqvist. Adam Hanieh är docent i Utvecklingsstudier vid SOAS (School of Oriental and African Studies) på University of London. Hans senaste bok är Lineages of Revolt: Issues of Contemporary Capitalism in the Middle East, Haymarket Books, 2013.]

I efterdyningarna till attackerna i Paris den 13 november har en stor del av vänstern knutit Islamiska staten i Irak och Syrien (ISIS) till det ökande imperialistiska våldet i Mellanöstern.

Krig och imperialism, å ena sidan, och den jihadistiska terrorismens allt större utbredning å den andra, sägs vara sammanlänkade i ett ömsesidigt förstärkande våldsamt och destruktivt grepp. ”De imperialistiska och de islamistiska grymheterna ger näring åt varandra”, hävdade det franska Nouveau Parti Anticapitaliste (NPA) strax efter attackerna i Paris. För att bryta detta terroristiska dödsgrepp måste vi gå mot utländsk intervention, få slut på det imperialistiska våldet och sätta stopp för den pågående plundringen av rikedomar från Mellanöstern, Afrika och andra ställen.

Den grundläggande logiken i detta resonemang är utan tvekan förnuftig. Men för att kunna förklara räcker denna sorts analys inte tillräckligt långt. Den lider av att vara alltför generell och abstrakt – och säger för lite om det specifika med just detta ögonblick, eller ISIS’ karaktär som rörelse. Om vi tillskriver en sorts automatism eller naturlig spegel mellan ISIS och imperialismen kan vi missa det ytterst viktiga sammanhang och historia som har format hur organisationens påfallande snabba uppkomst har gått till.

Varför tar svaret på västs aggressioner och den katastrofala situationen i Irak, Syrien och på andra ställen i regionen denna speciella ideologiska och politiska form? Vad är förklaringen till det stöd ISIS får både i arabvärlden och Europa? Kort sagt: varför nu? Och varför på detta sätt?

Islamiska statens verkliga tillblivelse måste sökas i hur de arabiska upproren som bröt ut under 2011 och 2012 utvecklades. Dessa uppror representerade enorma förhoppningar, som vi måste fortsätta att försvara. De möttes av förtryck och nederlag och kunde inte gå framåt i någon grundläggande mening. Det var denna lucka de islamistiska grupperna fyllde, och deras uppkomst föll nära samman med tillbakapressandet av revolterna och de folkligt demokratiska strävanden som de förkroppsligade.

Detta var inte oundvikligt. Snarare skapade de svårigheter som upproren ställdes inför ett tomrum som måste fyllas av något annat.

ISIS’ världsbild är ett ideologiskt uttryck för denna nya verklighet. Vi måste vara klara över att ISIS’ uppkomst inte bara kan förklaras som ett resultat av ideologi eller religion, som många kommentatorer i väst verkar tro. Det finns väldigt reella sociala och politiska rötter som förklarar organisationens tillväxt.

Men genom att ta det ideologiska uttrycket på allvar har vi lättare att förstå hur olika korsande faktorer – sekterismens destruktiva utbredning, det förödande förtrycket i Syrien och Irak och de olika regionala och internationella staternas intressen i Mellanöstern – har samverkat för att ge näring till ISIS’ framväxt.

Det är en reträttens dialektik: allt eftersom regionen har kört fast i ett flertal allt djupare kriser har ISIS’ tillväxt förstärkt och samtidigt fått näring från oförmågan att uppnå strävandena från 2011. Även om ISIS’ ideologiska beskrivning av dessa kriser uppenbarligen är felaktig, så verkar den för en del icke desto mindre stämma med de erfarenheter de genomlever, den är en uppfattning av

världen som ger mening åt det uppenbara kaoset och förstörelsen. Det är de ömsesidigt förstärkande sidorna hos denna process som gör den nuvarande situationen så farlig.

Spökena från 2011

Omvälvningarna som började med protesterna i Tunisien och Egypten 2010 och 2011, och därefter genljöd i hela regionen, var de mest betydelsefulla revolter som Mellanöstern hade upplevt på mer än fem decennier. Idag då alltför många är snabba att avfärda dem som att de var dömda redan från början – eller ännu värre som någon sorts komplott som satts igång av utländska konspiratörer – är det viktigt att komma ihåg de inledande löften som dessa rörelser förkroppsligade.

Protesterna drog in miljontals människor i politiska massaktioner för första gången på generationer, och skakade på allvar etablerade statsstrukturer och de västallierade regimernas förtryck. Allra viktigast var att rörelserna var regionalt utbredda och pekade på att folken i hela Mellanöstern hade gemensamma och delade erfarenheter. Deras inverkan på det politiska medvetandet och de organisatoriska formerna känns fortfarande av i hela världen.

Ända från inledningen av upproren var det uppenbart att det som stod på spel gick långt utöver den förenklade karikatyr av ”demokrati mot diktatur” som många kommentatorer utgick från. De bakomliggande orsaker som fick ut folk på gatorna hängde starkt samman med den form som kapitalismen har i regionen: årtionden av nyliberal ekonomisk omstrukturering, effekterna från världskrisen och det sätt på vilket arabstaterna styrdes av polis- och militärdiktaturer som sedan länge haft stöd från västmakterna.

Dessa faktorer måste ses i sin helhet, inte som enskilda eller möjliga att dela upp. Demonstranterna uttryckte inte nödvändigtvis öppet denna helhet som skälet till sin ilska, men den bakomliggande verkligheten innebär att de djupgående problem som arabvärlden står inför aldrig går att lösa genom att helt enkelt avsätta enskilda diktatorer.

Det var för att förhindra alla sådana utmaningar mot de politiska och ekonomiska strukturerna som eliterna, med stöd från västmakterna och deras regionala allierade, snabbt ingrep och försökte slå ner möjligheten till förändring. Det skedde med en rad olika medel, och med en rad olika politiska aktörer som kom att forma de kontrarevolutionära processerna på olika sätt i varje land.

På ekonomisk-politisk nivå skedde inga stora förändringar, och givarna från väst och de internationella finansinstitutionerna krävde fortsatta nyliberala reformpaket i länder som Egypten, Tunisien, Marocko och Jordanien. Tillsammans med denna fortsatta ekonomiska politik, faktiskt som en förutsättning för den, infördes nya lagar och undantagstillstånd som förbjöd protester, strejker och politiska rörelser.

Samtidigt utvidgades de politiska och militära interventionerna i regionen snabbt. Splittringen av Libyen efter västs direkta militära intervention, och det saudiledda krossandet av upproret i Bahrain, var två mycket viktiga ögonblick i denna process. Militärkuppen i Egypten i juli 2013 utgjorde också en avgörande punkt i återupprättandet av de gamla statsstrukturerna, och bekräftade Gulfstaternas fördärvliga roll under tillbakapressandet av den revolutionära processen i Egypten.

Kanske allra viktigast är att den sociala och fysiska förödelse som Assadregimen har orsakat i Syrien, inklusive hundratusentals döda och miljontals människor som tvångsförflyttats ut ur landet och inne i landet, ännu mer har förstärkt den regionalt omfattande känsla av förtvivlan som har ersatt optimismen från 2011.

ISIS och dess tidigare former var i grund och botten utan betydelse under upprorets första faser, de massiva demonstrationerna, strejkerna och de kreativa proteströrelserna som skakade samtliga arabländer under 2011. Den enda kommentar som ISIS (på den tiden känt som Islamiska staten i Irak) kunde uppåda efter störtandet av den egyptiske diktatorn Hosni Mubarak, var ett uttalande som

varnade för sekularism, demokrati och nationalism, och uppmanade egyptierna att inte ”ersätta det som är bättre med något som är sämre.”

Men när de inledande strävandena efter verklig förändring alltmer verkade motarbetas, så blev ISIS och andra jihadistgrupper ett symptom på denna omsvängning, ett uttryck för den revolutionära processens uppenbara reträtt och den växande känslan av kaos. För att på ett bättre sätt förstå varför det blev fallet måste vi göra en kort omväg över ISIS’ ideologi och världsbild.

Äkthet, brutalitet, utopi

Den islamska fundamentalismen definieras ofta som en strävan efter att återvända till hur det var i ett fantastiskt förflutet, förment efter mönster (i det sunnitiska betraktelsesättet) från de första generationerna islamska härskare som kom efter profeten Muhammeds död. Den Islamiska staten bekänner sig till detta mål, och vad gäller social praktik och religiösa lagar är det så den ger sig ut för att styra.

Men det vore ett allvarligt misstag att inskränka ISIS bara till 1600-tals irredentism.¹ Organisationen tar projektet att bygga upp en stat på allvar, och lägger ner stora ansträngningar på att upprätta olika finansiella, juridiska och administrativa strukturer i de områden den nu kontrollerar. Även om gränserna för dessa områden ständigt förändras, och det finns olika bedömningar av vad man menar med ”kontrollera”, så har ISIS en omfattande territoriell utbredning, och härskar enligt vissa beräkningar över 10 miljoner människor.

Som en del av detta ytterst moderna projekt har organisationen givit hög prioritet åt att utveckla sofistikerade media- och propagandanätverk, vilka på ett kvalitativt sätt skiljer den från andra exempel på islamistiskt styre, som det talibankontrollerade Afghanistan, där träd utsmyckade med TV-apparater och ”avrättningen” av datorer är bilder som lever kvar från 1990- och det tidiga 2000-talet.

En forskare har bedömt att ISIS’ medieenhet producerar nästan 40 medieprodukter varje dag, inklusive videofilmer, fotosamlingar, artiklar och radioprogram på många olika språk. Denna mängd program är i nivå med vilket TV-bolag som helst, och står i bjärt kontrast till den gamla al Qaida-modellen som litade till gryniga VHS-band som smugglades från bergen i Afghanistan till al Jazeera, där de blev gisslan hos fientligt inställda nyhetsproducenters och säkerhetstjänsters infall.

Det decentraliserade nätverk via vilket ISIS’ propaganda sprids är också unikt, och använder en armé av Twitter-konton och anonyma webbplatser som justpaste.it och archive.org för att publicera sina media. Den arabiska journalisten Abdel Bari Atwa, vars redogörelse för ISIS’ uppkomst bygger på uppgifter från insiders med god inblick, hävdar att organisationen kontrollerar mer än 100.000 Twitter-konton och skickar en storm av 50.000 twittermeddelanden varje dag. Detta och andra sorters sociala media är de kanaler via vilka ISIS både rekryterar och sprider sina budskap.

ISIS’ teknikkunniga sida är vida erkänd, senast i Obamas lättsinniga beskrivning av dem som ”ett gäng mördare med bra sociala media”. Men Islamiska statens effektiva användning av tekniska färdigheter måste betraktas som mycket mer än en fråga om tekniska färdigheter, eller bara ett svar på hemlighetsmakeri och ständig övervakning. Den höga prioritet som ISIS ger sociala media och teknologi visar istället organisationens tvångsmässiga intresse av att prestera och hävda sig själv.

Det är faktiskt svårt att komma på något annat politiskt eller religiöst organ i regionen som tar frågan om ”varumärke” och att föra fram en viss självbild till övriga världen på så stort allvar.

I detta ideologiska budskapsspridande är tre centrala idéer framträdande. Den första är ett självklart drag hos varje fundamentalistisk rörelse: religiös äkthet, eller behovet att ständigt hävda och visa

¹ **Irredentism** är ett uttryck som betecknar etniska minoriteters strävanden inom en stat att lösgöra de områden man bebor för att förenas med en annan stat, där den egna etniska gruppen utgör majoritet – öa.

trohet mot de religiösa texterna. I detta sammanhang är det som utgör ”äkthet” något som ständigt måste hävdas, uppvisas och försvaras inför konkurrerande perspektiv.

Det finns många exempel på ISIS’ besatthet av denna fråga. Flera kommentatorer har till exempel konstaterat gruppens synbarligen märkliga betoning av den lilla och ganska obetydliga staden Dabiq i norra Syrien. Dabiq är inte av militär betydelse och har inga naturresurser. Ändå är ISIS’ tidskrift på Internet namngiven efter platsen, och gruppen rapporterade ett stort inflöde av rekryter när den tillkännagav slaget om att inta staden.

Orsaken? Dabiq har en speciell ställning i islams lära om de yttersta tingen, som platsen för ett framtida slag mot de otrogna armé som ska förebåda inledningen av apokalypsen. Genom att inta denna lilla syriska stad kunde ISIS hävda att de troget följde en väg som hade förutsagts för flera sekel sedan. På liknande sätt fick gruppens tillkännagivande av staden Raqqa som sitt västliga högkvarter ett starkt gensvar bland arabiska muslimer. Staden hade varit hem för Harun al-Rashid, femte kalif i Abbasid-dynastin, som många betraktar som islams guldålder.

Det andra centrala draget i ISIS’ propaganda är det välbekanta ”brutalitetstemat”: direktsända hals-huggningar, avrättningar och annat chockerande innehåll som har skvätt ut gruppen på TV- och datorskrämar över hela världen. Det medvetet skräckinjagande materialet har garanterat global medietäckning och omedelbar berömmelse.

Jämför det med al Qaida som behövde decennier och angreppen 11 september för att bli kändisar. Men brutaliteten är mycket mer än bara för att skapa rubriker. Den används också medvetet för att skapa skräck.

Denna strategi har varit otroligt framgångsrik – när ISIS närmade sig staden Mosul i juni 2014 tog den irakiska armén helt enkelt av sig uniformerna, släppte sina vapen och sprang, och lät jihadisterna erövra ett oräkneligt antal vapen och militära transportfordon, och det uppges också att de fick 400 miljoner dollar från den irakiska centralbanken (även om denna historia har ifrågasatts).

Slutligen, och kanske viktigast, så är användningen av överdrivet våld en medveten del i det som ISIS beskriver som sin strategi av ”polarisering” – som hade som mål att utlösa de sekteristiska krig som understöder ISIS’ expansion i hela regionen.

Men i motsats till den stereotyp som media i väst sprider är huvudinnehållet i ISIS’ propaganda i själva verket mycket mer banalt än det våld som gruppen är mest känd för. Det är den tredje av gruppens ideologiska hänsyftningar: ett utopiskt tema för att visa den förmodade glädjen i ”kalifatets” vardagsliv, bland annat omfattande ekonomisk verksamhet, vacker natur och ett stabilt leverne.

En uttömmande studie som dokumenterade all media som organisationen hade producerat från mitten av juli till mitten av augusti 2015 fann att mer än hälften av materialet riktade in sig på dessa utopiska teman. På samma sätt är den tidigare nämnda tidskriften *Dabiq* fullsmockad med dessa ämnen. Det är den mest missförstådda delen i hur gruppen framställer sig själv i arabvärlden, och man kan nog påstå den viktigaste. Det är en inriktning som verkar vara speciellt riktad till den arabiska publiken.

En snabb titt på arabiskspråkiga Twitter-konton knutna till ISIS, visar på ett ständigt pladder i syfte att betona det synbarligen meningslösa, tråkiga, vardagliga livet i Islamiska staten: vattenledningar som fixas, marknader fyllda av färgrika frukter och grönsaker, färskt bröd och nya tandkliniker.

Dessa observationer pekar på det otvivelaktiga faktum att ISIS medvetet framställer sig som en ö av stabilitet och fred mitt i en region av kaos, krig och omvälvningar. Det är viktigt för att förstå den dragningskraft som ISIS utgör för en del befolkningsskikt. Under tider av djup kris är löftet om en viss säkerhet en del av det som gör ISIS attraktivt (eller åtminstone ett mindre dåligt alternativ).

Att förstå detta utopiska löfte är en viktig ledtråd för att förstå hur organisationen har lyckats växa

under det senaste året. Jag påstår inte att ISIS' styre inte är brutalt eller förtryckande, i synnerhet för de som drabbas av deras sekteristiska våld, utan istället att just genom att dessa utopiska löften är så ihåliga går det att hitta ett visst mått av hopp.

Att leda ett "barbariskt kaos"

Denna tredubbla ISIS-propaganda – religiös äkthet, brutalitet och utopier – är i sig själv en återspeglning av en bredare uppfattning om apokalypsen: en periodisering av historien och framtiden som grundas på att slutet är överhängande. Det är en avgörande skillnad mellan ISIS och andra jihadistgrupper, som al Qaida.

Till skillnad från al Qaida har Islamiska staten en benägenhet att mycket mer betona de på varandra följande historiska faser som är knutna till profetiska ögonblick (exemplet Dabiq är en illustration av detta). Det är därför frågan om äkthet förekommer så ofta i gruppens propaganda. Men mindre uppenbart är att denna lära om de yttersta tingen också förklarar både brutaliteten och utopierna som diskuterats ovan.

Den klaraste återspeglingen av detta finns i en populär utgångspunkt för jihadisternas strategi: boken *Hanteringen av grymheter: De mest riskfyllda stadier genom vilka den Islamiska nationen måste gå* (engelsk förkortning *AoS* [Administration of Savagery]), som först publicerades på arabiska på Internet 2004, under pseudonymen Abu Bakr Naji. Boken ska inte (som det gjorts i vissa journalistiska redogörelser) ses som ett steg-för-steg-manuskript eller en strategimanual för jihadistiska grupper. Det är snarare en text vars popularitet inom dessa kretsar visar något om den världsuppfattning som präglar det jihadistiska tänkandet.

Kortfattat är *AoS*' centrala mål att förklara vilka åtgärder som krävs för att göra slut på "stormakternas" (främst USA:s) herravälde över regionen och upprätta en stat i enlighet med islamiska principer. *AoS* skissar två distinkta historiska faser som man måste gå igenom innan en islamisk stat kan upprättas.

Den första fasen, "reta och trötta ut", är det skede som författaren ansåg att arabvärlden gick igenom när boken skrevs (början av 2000-talet). Under detta skede var uppgiften att plåga och destabilisera fienden med hjälp av "störningsoperationer", inklusive aktioner som att bomba turistorter och ekonomiskt viktiga områden (i synnerhet sådana som hade med olja att göra).

Dessa aktioner skulle tvinga de arabiska regeringarna att sprida ut sina säkerhetsstyrkor över stora områden, ett kostsamt arbete som oundvikligen skulle göra nya mål utsatta. Dessutom skulle gruppernas uppenbara förmåga att genomföra dessa aktioner ostraffat fungera som en sorts propaganda med hjälp av gärningar och hjälpa till att locka nya rekryter.

Det yttersta målet med dessa operationer är att skapa en situation med tumult och sönderfall av statens strukturer, som författaren beskrev som fasen av "brutalt kaos". Denna period motsvarar en kraftig ökning av den personliga och sociala osäkerheten, avsaknad av grundläggande socialt skydd, och ett ökat samhälleligt våld. Det betraktas som ett naturligt resultat av de statliga strukturernas försvinnande och sammanbrott. Dessutom ses det som positivt för jihadistgrupperna. Jihadisternas uppgift skulle vara att träda in i det efterföljande kaoset och ta ansvar över situationen och "sköta eller hantera barbariet".

Konkret innebär det att tillhandahålla tjänster som "mat och medicinsk behandling, upprätthålla säkerhet och rättvisa bland de människor som lever i de barbariska regionerna, försvara gränserna med hjälp av grupper som avskräcker alla som försöker angripa de barbariska regionerna, liksom att upprätta försvarsbefästningar."

Denna sida av "hanteringen av barbariet" återspeglar helt klart hur ISIS ser sin nuvarande roll i arabvärlden (speciellt i Irak och Syrien), och hjälper oss att förstå varför det utopiska temat är så

framträdande i deras propaganda.

I *AoS*' schema är våldets roll dessutom grundläggande. *AoS* upprepar det sätt på vilket ISIS använder brutalitet, och rekommenderar att våldet ska vara avsiktligt överdrivet och ytterst uttalat. ”Att massakrera fienden och skrämma honom” skulle hjälpa till ”att få [fienden] att tänka sig för tusen gånger innan han angriper.” Detta skulle innefatta så kallade ”betala priset”-aktioner, vars syfte var att avskräcka fienden från att angripa av rädsla för efterföljande hämndaktioner.

Likaså skulle alla aktioner sikta till att skapa samhällelig ”polarisering” genom att använda överdrivet våld. Som författaren till *AoS* konstaterar:

Att dra in massorna i kampen kräver fler aktioner som underblåser motståndet och får folket att gå med i kampen, villigt eller ovilligt, så att varje individ kommer att gå till den sida som han stöder. Vi måste göra denna strid mycket våldsamt, så att döden är ett hjärtslag bort, och så att de två grupperna inser att gå med i denna strid ofta kommer att leda till döden.

Det finns en oemotståndlig slutsats i denna formulering: ju värre situationen är desto bättre är det. Författaren inser (och applåderar) denna självuppfyllande logik, och konstaterar att även om den jihadistiska gruppen skulle misslyckas med det omedelbara hanterandet av barbariet så skulle slutresultatet ändå vara positivt: ett misslyckande, säger han, ”innebär inte slutet på det hela, detta misslyckande kommer bara att öka barbariet.”

Kort sagt slås det fast en oundviklig ändamålsenlighet som frodas i djupt negativa situationer, där själva förekomsten av ömsesidigt förstärkande och allt värre våldscykler själva blir bevis för att schemat är rätt.

Sekterismen och Irak efter invasionen

Kopplingen mellan ISIS' världsbild och den katastrofala ökningen av sekterismen i regionen är uppenbar. Även om författaren till *AoS* och de tidigare jihadistgruppernas ledare var noga med att undvika religiöst godkännande av våld mellan muslimer, och fördömde att man avsiktligt riktade in sig på andra muslimer, så kom detta att förändras med uppkomsten av al Qaida i Irak (AQI) i mitten av 2000-talet.

Under ledning av jordaniern Abu Musab Zarqawi kom AQI att se bombangrepp mot religiösa ceremonier och institutioner som ett av de mest förbluffande framgångsrika verktygen för att orsaka polarisering. I Irak försökte Zarqawi medvetet utlösa ett inbördeskrig mellan shia- och sunni-muslimer med hjälp av en metodisk serie förödande angrepp på shiasamfund.

Dessa aktiviteter och de hemska videofilmerna på halshuggningar som gjorde honom förtjänt av benämningen ”slaktarshejken”, orsakade ilska bland de äldre al Qaidaledarna Usama Bin Ladin och Ayman al-Zawahiri. Den sistnämnde skrev i själva verket 2005 ett ökänt brev till Zarqawi, där han förebrådde jordaniern, och beskrev ”scenerna där gisslan slaktades” och Zarqawis angrepp på shia-muslimer i Irak som en taktik som skulle fjärma al Qaida från sitt nödvändiga stöd.²

Men trots Zawahiris protester gav en rad faktorer som inte hade mycket med Zarqawi att göra en god grogrund för sekterismen. För det första ledde den ökända avbaathiseringen som USA:s ockupationstrupper tillämpade efter invasionen av Irak 2003 till en djupgående marginalisering av landets sunnimuslimska befolkning. Enligt denna politik avskedades alla personer som hade varit medlemmar i Saddam Husseins Baathparti summariskt från sina arbeten, förnekades anställning i den offentliga sektorn och hindrades från att få tillgång sina pensioner.

Som många analytiker påpekade på den tiden skulle detta leda till katastrof. Medlemskap i Baathpartiet hade varit en förutsättning för praktiskt taget alla statliga jobb, så politiken ledde till massiva

² *Combating Terrorism Center.*

avskedanden av lärare, läkare, poliser och statstjänstemän på låg nivå. Genom att på detta sätt rensa ut staten, praktiskt taget garanterade USA att den grundläggande samhällsservicen skulle rasa ihop – en katastrofal framtidsutsikt för ett samhälle som reste sig efter två års sanktioner och krig.

Marginaliseringen av sunnimuslimer märktes inte bara på det ekonomiska området. De amerikanska trupperna ledde ofta angrepp mot städer och byar med sunnibefolkning, och tiotusentals fångar låstes in på USA-skötta fångelser där isolering, tortyr och en ”tayloriserad interneringsbyråkrati” rutinmässigt användes för att stärka ockupationen.³

Det mest kända av dessa samhällen var interneringslägret Abu Ghraib, som briserade i västvärldens medvetande 2003 efter publiceringen av foton som visade hur amerikansk militärpersonal torterade fångar. I efterdyningarna till denna skandal flyttades många fångar från Abu Ghraib till ett annat fångelse, Camp Bucca. Där kom en av fångarna, senare känd som Abu Bakr al-Baghdadi, att upp-
rätta starka band till en grupp tidigare baathiska officerare som hade suttit i Abu Ghraib.

Idag är al-Baghdadi ledare för ISIS och de baathiska officerarna fungerar nu som hans närmaste ställföreträdare och rådgivare. På detta sätt befäste sunnifångarnas erfarenheter i den amerikanska militärens händer inte bara landets ökande sekteristiska splittring ännu mer, utan skapade också i konkret mening själva den Islamiska staten.

Från och med 2006 fortsatte de sekteristiska sprickorna att fördjupas, när USA efter en tyst överenskommelse med Iran institutionaliserade en shiadominerad stat uppbackad av en rad shiamiliser. Denna situation bara förvärrades efter de amerikanska truppers formella utgång från Irak 2011. Tillsammans med en aldrig tidigare upplevd samhällsekonomisk osäkerhet, skapade marginaliseringen av sunnimuslimerna en verklig social bas vars dragning till ISIS går utöver religiösa eller ideologiska faktorer.

En stor andel av ISIS' mellankadrer är tidigare baathiska funktionärer som delvis lockats till organisationen av ekonomiska motiv. Ekonomiska belöningar är också lockande på gräsrotsnivå. Betalningen för en ISIS-krigare beräknas till exempel till omkring 300-400 dollar per månad, mer än dubbelt så mycket som i den irakiska armén. De lastbilschaufförer och smugglare som idag transporterar ISIS-producerad olja från Syrien till Irak⁴ motiveras främst av möjligheten att få en utkomst. Trots alla sina religiösa anspråk har ISIS' statsbygge en mycket materiell grund.

Många kommentatorer som skriver om Irak tillskriver ofta detta till Bushadministrationens dumhet och storhetsvansinne, och den rad uppenbara politiska misstag som gjordes efter ockupationen. Ett sådant sätt att närma sig frågan förutsätter att USA faktiskt var ute efter ett stabilt och enat Irak.

Men ett icke sekteristiskt, enat Irak under ledning av en regering med ett starkt folkligt stöd skulle ha varit en katastrof för USA:s intressen i Mellanöstern. Eftersom denna möjlighet aldrig på allvar var aktuell, är det inte svårt att inse att det ända från början mest sannolika resultatet av USA:s ockupation var en uppsplittring av Irak längs sekteristiska linjer (speciellt som det sammanföll med Irans intressen). Söndra och härska har sedan länge varit en av de koloniala makternas mest populära metoder.

Detta är de verkliga materiella och politiska rötterna till regionens nuvarande sekteristiska sväng. Trots vad ISIS, Saudiarabien eller Irak hävdar, så är sekterismen inte resultatet av ständigt närvarande dogmatiska eller etniska stridigheter som har existerat sedan evinnerliga tider och har fortsatt oförändrade till vår tid.

Som den libanesiska kommunisten Mahdi Amel hävdade för flera decennier sedan har det alltid varit en av den politiska maktens tekniker, ett sätt med vilket de härskande klasserna försöker skapa sig legitimitet och en social bas, samtidigt som de splittrar möjligheterna till all sorts folkligt

3 *Time in the Shadows*, Stanford University Press.

4 *Financial Times*, 11 december 2015.

motstånd. Irak efter invasionen och ISIS' efterföljande uppkomst utgör en tragisk bekräftelse på denna tes.

Saudiarabien, Syrien och Islamiska staten

Att använda religionen för att stötta världsliga makter är naturligtvis en långvarig tradition i regionen. Det är nu allmänt erkänt att de islamistiska fundamentalistiska rörelsernas (inklusive ISIS' föregångare) organisatoriska rötter har sitt ursprung i en allians mellan USA och Golfstaterna, speciellt Saudiarabien, under 1960- och 1970-talen.⁵

Ställda inför växande vänster- och nationalistiska politiska rörelser i regionen betraktades stöd till islamismen som en effektiv och avväpnande motvikt. På 1980-talet tillämpades denna politik mest systematiskt under USA:s och Saudiarabiens stöd till arabiska islamistiska krigare i Afghanistan. Det var där förberedelserna för ett väpnat jihad fick sitt första praktiska uppsving.

Denna långvariga användning av den islamistiska fundamentalismen har fått en del observatörer att hävda att ISIS är ett verktyg för Golfstaterna. Vid en första anblick kan dessa påståenden verka förnuftiga. Ideologiskt finns det stora likheter mellan den saudiska regimen och Islamiska staten. Båda delar en speciellt restriktiv tolkning av islamska bestraffningar (hudud). De halshuggningar och amputationer som varit ett kännetecken i ISIS-kontrollerade områden finns faktiskt ingen annanstans i regionen utom i Saudiarabien. När ISIS letade efter läroböcker till de skolor de styr över så ansågs de enda passande versionerna vara de som kom från Saudiarabien.

Det finns utan tvivel också sympati med ISIS bland stora delar av den saudiska befolkningen, inklusive de som bidrar ekonomiskt eller anmäler sig frivilligt att strida. Men även om vapen som Saudiarabien (eller Qatar) givit till syriska grupper troligen har hamnat i ISIS' händer genom avhopp eller efter att ha erövrats, så finns det få övertygande bevis på att ISIS har direkt ekonomiskt stöd, eller får vapen från, Saudiarabien eller någon annan Golfstat.

På retorisk nivå är förhållandet mellan de två djupt fientlig och hatisk. ISIS betraktar den saudiska monarkin som en av sina mest föraktade fiender, och ett av gruppens främsta mål är att störta den härskande familjen al-Saud. Den saudiska monarkin kommer inte att tillåta att någon annan gör anspråk på det världsomspännande islamiska ledarskapet, och fruktar det hot som ISIS utgör mot dess eget styre.

Å andra sidan har ISIS' ökande styrka ett klart samband med regeringen Assads förtryck mot det syriska upproret. Några månader efter att upproret inleddes befriade Assad hundratals fångar (bland dem välutbildade jihadisterna), varav många blev ledare och krigare i islamistiska fundamentalistiska grupper. Tidigare höga syriska säkerhetsagenter har hävdat att det var ett medvetet försök från regimen att underblåsa sekteristiska motsättningar och måla upproret i islamistiska färger.⁶

Assads regering har en lång meritlista med försök att manipulera sådana grupper,⁷ inklusive frisläpande av fångar i början av 2000-talet och att underlätta för tusentals jihadistiska frivilliga att ta sig över gränsen för att ansluta sig till Zarqawis nätverk i Irak. I februari 2010 försökte faktiskt syriska säkerhetsofficerare saluföra sin infiltration och sitt manipulerande av jihadistiska grupper som grundval för ett utökat säkerhetssamarbete med USA i regionen.⁸

Det är knappast överraskande, att när de syriska demonstranterna möttes av bomber, stridsvagnar och urskillningslösa flyngangrepp från Assads militär så började en del av dem vända sig till de välutbildade, i strid härdade jihadisterna. Dessa grupper innefattade Jabhat al Nusra (JaN), en

5 *Jacobin Magazine*, januari 2015.

6 *The National*, 22 januari 2016.

7 *London Review of Books*, 3 april 2014.

8 *Wikileaks*, februari 2010.

organisation som bildades efter att Islamiska staten i Irak skickat krigare till Syrien i slutet av 2011 och som gjorde sin offentliga debut i januari 2012.

När våldet och tvångsförflyttningarna förvärrades under 2013 uppstod bittra motsättningar mellan JaN och dess ursprungsgrupp om den strategiska linjen: huruvida man skulle rikta in sig på att utmana den syriska militären och tona ner de sekteristiska splittringarna, eller prioritera kontroll av territorier på grundval av islamsk lag och driva en strategi av polarisering mot alla andra grupper. Islamiska staten i Irak valde den sistnämnda vägen, och förkunnade 9 april 2013 att de motsträviga JaN-kadrerna hade uteslutits och att man bildat ett nyorganiserat ISIS.

Som en återspeglning av dessa strategiska prioriteringar – och i motsats till vad folk tror – har ISIS till största delen undvikit direkta sammandrabbningar med Assads regering.⁹ Istället har ISIS dragit fördel av sin kontroll över smuggelvägarna och gränsövergångarna mellan Irak och Syrien (som ger ett strategiskt djup och säkra reträttvägar som alla andra väpnade organisationer saknar) för att i första hand försöka få till stånd en territoriell expansion.

Under dessa ansträngningar har de militära råden från de före detta baathiska generalerna från tiden i Camp Bucca varit avgörande för framgångarna – betoningen har legat på att behärska tillfarts- och försörjningsvägar mellan strategiska punkter snarare än att vara besatt av fasta punkter i sig, att säkra oljefält och kontrollera central infrastruktur (speciellt vatten- och elproduktion).

Denna strategi har inte bara gjort organisationen fantastiskt rik (med minst nio lukrativa oljefält i Syrien och Irak som beräknas vara värda över 1½ miljon dollar per dag i oljeförsäljning). Det har också gjort resterande delar av Syrien (oavsett om de kontrolleras av regeringen eller oppositionen) starkt beroende av ISIS för sina energibehov.

Tillsammans med de enorma mängder pengar som samlats ihop med hjälp av kidnappning, utpressning, försäljning av antikviteter, smuggling och skatter gör detta att ISIS skiljer sig från nästan alla stater i Mellanöstern – den är självständigt förmögen, ekonomiskt självförsörjande och rör sig inom gränser som avsiktligt överskrider de gränser som kolonialmakterna slog fast i början av 1900-talet.

Mer interventioner?

Under dessa omständigheter kommer uppmaningar att väst ska inleda militära interventioner i regionen bara att ge organisationen ännu mer näring. Just genom att krig och ockupation har givit Islamiska staten en så bördig grund för att växa, är det helt uppenbart att den sortens svar bara kommer att förvärra situationen. I linje med sin polariseringsstrategi har i själva verket de senaste ISIS-angreppen uttryckligen siktat på detta resultat, och dra in ännu mer västinterventioner till regionen som ett sätt att öka känslan av kris och kaos.

Motstånd mot utländska interventioner är ett krav som inte bara behöver riktas mot USA och länderna i Europa. Trots officiella påståenden att man riktar sig mot ISIS, har de ryska flygbombningar som inleddes den 30 september till största delen undvikit ISIS-kontrollerade områden, och istället riktat in sig på områden där oppositionsgrupper utanför ISIS är lokaliserade.

Dessa ryska angrepp – som på marken stöds av Hizbollah, iranska trupper, irakiska shiamiliser och den syriska armén – har först och främst försökt stötta upp Assads ställning på väg mot vad som verkar vara en framväxande överenskommelse mellan de viktigaste regionala och internationella aktörerna i Syrien. I detta sammanhang stärker ISIS' närvaro faktiskt Assads påstående att ”kämpa mot terrorismen”, en funktion som illustreras tydligt av det stora antal västlänningar som nu svängt till att stöda hans regering som ett påstått nödvändigt ont.

Rysslands militära inriktning kan givetvis förändras i kölvattnet till angreppen i Sinai, Beirut och Paris, men faktum är att den sedan länge outtalade avspänningen mellan Islamiska staten och

9 *NBC News*, 11 december 2014.

Assads regering hittills har tjänat båda sidors intressen.

Under dessa omständigheter finns det inte så många lätta svar för vänstern. Ja, vi behöver alternativa, radikala visioner som grundas i demokratiska krav, social och ekonomisk rättvisa och ett avvisande av sekterismen. Men det kräver också en nykter bedömning av styrkeförhållandena och någon sorts balansräkning över vad som gått fel under de senaste åren.

Vi måste akta oss för analyser som är någon sorts automatiska reflexer på ISIS' uppkomst och imperialismens krig och intriger. Det var inte oundvikligt att det skulle gå så här. ISIS hittade ett ekosystem i bakslagen för upproren 2011 – och deras misslyckande att i grunden utmana envåldshärskarna – och det var där den kunde frodas och växa.

Politiken avskyr tomrum, och i och med de folkliga och demokratiska mobiliseringarnas motgångar under de senaste tre åren blev Islamiska staten en av de krafter som kom att skörda frukterna av reträtten. Som en parasit har organisationen hakat på explosionen av sekteristiskt våld som medvetet har underblåsts av härskarna i alla länder i regionen, och hittade först en värdorganism i Irak och senare i Syrien. I båda dessa länder mötte den (och hjälpte den till att skapa) en verklighet som på ett makabert sätt passade dess schema med ”hantering a barbariet”.

Men trots att situationen synbarligen är dystert så finns det grundval för förhoppningar. Lokala styrkor utmanar Islamiska staten under utomordentligt besvärliga omständigheter – allra viktigast är de kurdiska rörelserna (som på samma gång möter den turkiska regeringens förtryck)¹⁰ liksom oppositionskrafter i Syrien som står utanför ISIS.

På samma gång fortsätter modiga sociala och politiska rörelser i Irak, Syrien, Libanon, Egypten och på andra ställen att trotsa sekterismens logik och visar att kampen för ett progressivt alternativ fortfarande lever.

ISIS kanske framhäver utopiska löften om stabilitet och välstånd, men det är långt ifrån verkligheten på marken. Vi kan vara absolut säkra på att den kommer att uppleva sina egna interna revolter, precis som andra lika upplysningsrika exempel på islamiska ”stater” har ställts inför.

Om vi dessutom förstår ISIS' framväxt i ljuset av reträtten, så kan vi vara övertygade om att organisationen inte erbjuder något verkligt svar på regionens nuvarande problem. Den utgör inte ett anti-imperialistiskt svar, eller en trolig väg till ett Mellanöstern fritt från herravälde och förtryck, vare sig det är utländskt eller lokalt.

Trots alla motgångar under senare år har inte möjligheten av att det växer fram ett verkligt vänsteralternativ släckts, och ännu viktigare är att det aldrig har varit mer nödvändigt.

Tack till Laleh Khalili och Rafeef Ziadah för deras kommentarer.